

POMOCNÍK VOJVODU BELIZARA

Pomocník, o ktorom bude reč, sa volal Prokopios. Žil a písal v polovici 6. storočia nášho letopočtu v Byzancii. Ako človek by nás veľmi nezaujímal, veď ani nevieme, aký bol: či sympatický a príjemný alebo odľud, s ktorým sa len ťažko vychádzalo. Našu pozornosť vzbudzuje Prokopios tým, že v tejto vzdialenej dobe, keď väčšina ľudstva bola negramotná, prejavil sa ako vzdelaný muž s túžbou zanechať po sebe hŕbu kníh, ktoré sám napísal. Svoj zámer naozaj uskutočnil a my sme mu za to vďační.

Kým Prokopios pracoval v štátnych službách Byzantskej ríše, najmocnejšieho štátu svojej doby, nemal priveľa času na to, aby sa mohol venovať záľube – písaniu histórie. Najprv bol sekretárom známeho vojvodu a politika Belizara a potom dlhé roky pracoval ako jeho právny poradca, za čo vďačil svojmu vzdelaniu. Získal ho ešte doma, v Palestíne: v mestečku Caesarea navštevoval základnú školu, kým právnickú fakultu skončil v Gaze. Z úcty k dôležitému miestu svojho života sa aj podpisoval Prokopios z Caesarey.

Prokopios teda putoval s Belizarom a jeho vojskami po rôznych bojiskách rozsiahlej ríše. Zatúlal sa až na brehy stredného Dunaja a možno si nohy máčal aj v našom Hrone, Váhu či Ipli. A všetko, čo videl alebo považoval za pozoruhodné, zaznamenal do svojich historických diel, ktoré majú pre nás ne-

predstaviteľnú hodnotu. Pravda, nie ako celok, ale pre mnohé a mnohé zmienky o našich predkoch. Slávny historik bol však dosť vrtošivý. Prvé dve rozsiahle diela – O vojnách (osem kníh) a O výstavbe (šesť kníh) – donekonečna oslavovali a ospevovali vtedajšieho byzantského cisára Justiniána Veľkého. Tretie dielo, ktoré poznáme a ktoré má pozoruhodný názov Utajené dejiny, je však už výsmechom a možno aj ohováraním toho istého Justiniána. Vďaka tomu tie isté fakty a deje môžeme pozorovať z dvoch strán, z dvoch odlišných zorných uhlov, pričom oba pohľady sú nesmierne zaujímavé a poučné.

V polovici 6. storočia, keď Prokopios žil a písal, mala európska spoločnosť celkom iné starosti, ako spisovať svoje dejiny. Ľudstvo zachvátila nevysloviteľná a nepochopiteľná cestovateľská horúčka. Nie turistická, akú prežívame my v lete, keď križujeme susedné i vzdialenejšie štáty a hovoríme tomu dovolenka. Väčšinu vtedajšej Európy spaľoval od 3. storočia akýsi ošial nespokojnosti. Nikto nechcel zostať tam, kde dovtedy prežil celé stáročia či tisícročia. Napríklad Góti z juhu Švédska sa

*Prokopios
z Caesarey,
byzantský
historik*

*Antické
krčahy
z avarských
hrobov
z Devínskej
Novej Vsi,
7. storočie*

vybrali naprieč dnešným Nemeckom, Poľskom a Ukrajinou až na pobrežie Čierneho mora. No len čo si vybojovali priestor a začali budovať ríšu, napadli ich z východu kočovní šikmookí Huni a rozprášili ich. Časť Gótotov utekala na západ a hľadala ochranu v Rímskej ríši, no len po krutých bojoch si vydobyla územie v dnešnom južnom Francúzsku. Aj odtiaľ sa však tlačili do Španielska a vyhnali tamojšie kmene Suebov a Vandalov. Tí sa dokonca na loďkách preplavili cez Stredozemné more a usadili sa v severnej Afrike.

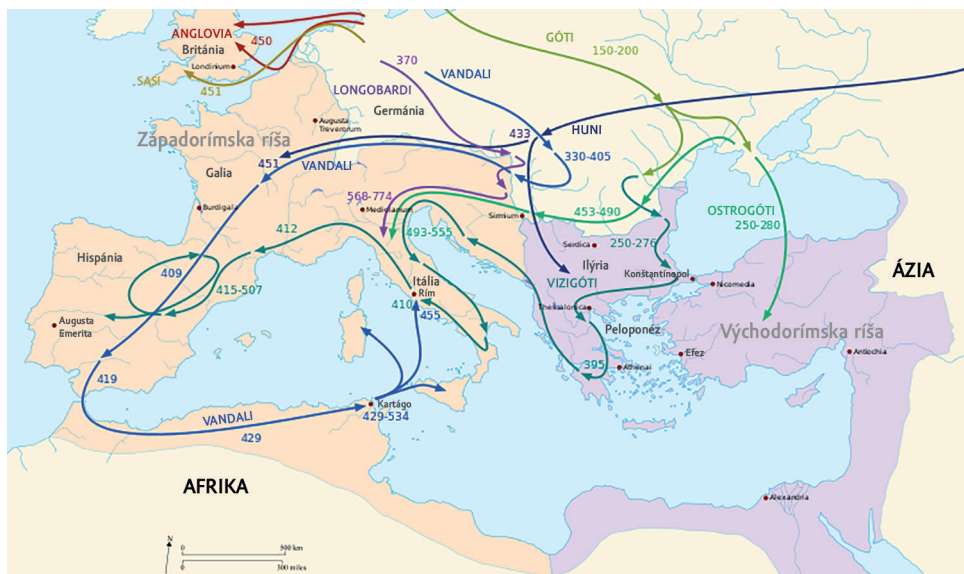
Podobný osud ako Gótotov (presnejšie ich časť nazývanú Vizigóti, čo po slovensky znamená západní Góti) stihol aj ich nepriateľov Hunov. Prekročili Dunaj, vybudovali si stredisko moci v Zadunajsku na území dnešného Maďarska a stadiaľ prenikali do celej Európy, aby lúpili a pustošili. Ich vodca Atila s pýchou hovorieval, že kam stúpi jeho kôň, tam už ani tráva neporastie. Národy od Volgy až po Rýn im dlho platili dane a poplatky. Aj dni hunskej vlády však boli spočítané. Po porážke na Katalaunských poliach, čo ležali na území dnešného Francúzska, sa kmeň Hunov rozsypal a z početného národa zostalo len meno v dejinách Európy a populárna Atilova prezývka „Bič boží“. Rovnako Vandali, ktorí spustošili Rím a porúcali a zničili neoceniteľné kultúrne bohatstvá, vošli do dejín len svojím vandalizmom, teda primitívnym a krutým ničením.

Niektoré z kmeňov, čo v týchto pohnutých storočiach križovali Európu, boli však šťastnejšie. Usadili sa v novej vlasti a stali sa jej trvalou súčasťou. Ich potomkovia tam žijú dodnes. Tak sa v severnej Itálii usídlili germánski Longobardi a po nich sa dnes severná časť Talianska volá Lombardia; v Galii zakotvili Frankovia a vytvorili základ Francúzska a Francúzov; Bavori obsadili dnešné Bavorsko, Sasi Sasko... Podobne by sme mohli menovať ďalšie a ďalšie kmene a kmeňové zoskupenia, ktoré dali novú tvár Európe práve v tomto pohnutom historickom

období a ktorých pohyb vedci nie najpresnejšie, ale predsa len priliehavo nazvali ako veľké sťahovanie národov.

Odpoveď na otázku, čo spôsobilo tento záchvat sťahovania, je veľmi ťažká. Azda najbližšie k pravde sú tí, ktorí sťahovanie nepovažujú za rozmar ľudstva a domnievajú sa, že ľudí k tomu hnal pud sebazáchovy, udržania sa. Skúmaním podnebia sa totiž zistilo, že práve niekedy v 2. či 3. storočí sa začalo počasie na našej zemeguli prudko meniť. Udreli tuhé zimy a po nich prišli suché letá. Širokánske ázijské stepi, ktoré dovtedy živili tisícky a tisícky pastierov, sa menili na vyprahnuté púšte. Ľudia, aby zachránili seba a dobytok (svojho základného živiteľa), boli nútení odsťahovať sa a nájsť novú zem, úrodnejšie pasienky, krajšiu domovinu. Takto sa pohli nespočetné mongolské a turkotatárske kmene a tiahli do širokých južných rovín zaľudneného a bohatého pobrežia Čierneho mora. Tu odpradávná kvitla kultúra a civilizácia, ktorá sa sformovala najmä okolo gréckych kolónií na príhodných pobrežných miestach. Ale aj ďalej od mora, na výbornej a úrodnej černozi od nepamäti hospodárili roľníci. Náhlý príchod kočovníkov a zaberanie zeme cudzími pastiermi ich prinútil hľadať novú vlasť

Takto sa kmene sťahovali na území Európy

Bronzové
kovania
avarského
opasku
z Komárna-
Lodenice

trhliny – ozbrojené povstanie otrokov a slobodných roľníkov. Útočiace národy získali nového spojenca a rozvrátili svetovládny štát za niekoľko storočí. Potom si barbari – ako Gréci a po nich Rimania nazývali každého cudzinca – založili v srdci Rímskej ríše svoje kráľovstvá. Barbarský kráľ Odoakar zosadil posledného západorímskeho cisára Romula Augustula a poslal ho do vyhnanstva. Písal sa rok 476 nášho letopočtu a to je dátum, s ktorým sa spája zánik Západorímskej ríše. Naďalej existovala Východorímska ríša s hlavným mestom Konštantínopolom, ktorý Slovania nazývali aj „hrad cárov“, čiže Carhrad. Po grécky sa mesto volalo Byzantion, podľa čoho sa začala nazývať Byzantskou ríšou (v jej službách bol aj náš historický sprievodca Prokopios).

a lepší priestor pre život. A tak, ako sa Vizigóti obrátili na bohatstvom nesmierne vyspelé rímske impérium, aj ostatné národy východu a severu sa vrhali na zaslúbenú a bohatú krajinu v oblasti Stredozemného mora. Môžeme si to predstaviť ako biliard: hráč uvedie jednu guľu do pohybu, tá vrazí do druhej, až odletí a buchne do ďalšej... Presne také isté osudy znášala aj Európa. Lenže to nebola hra biliardových guľí, ale vážna hra na život a na smrť, v ktorej silnejšie spoločenstvá víťazili a slabšie zanikali.

V prvej chvíli sa zdalo, že útoky, ktoré národy severu a východu podnikli na Rímsku ríšu, vtedajší najmocnejší európsky štát, odrazí skvele organizované rímske vojsko. Vo vnútri ríše sa však objavili

Rímsky nápis na hradnej skale v Trenčíne z roku 179

Takto sa veľkým sťahovaním národov začala písať nová éra v dejinách Európy, takto nadobúdala formu aj nová politická mapa nášho územia. Stará rímska provincia Panónia, ktorá posúvala svoje hranice nielen na dnešné Záhorie, nielen do Nitrianska a k Trnave, ale vysielala vojská až k Trenčínu, sa rozpadla. Zostal po nej pamätný nápis, ktorý dal vyryť M. Valerius Maximianus na trenčianskej hradnej skale. Z písomného záznamu sa dozvedáme, že v tých miestach stála osada zvaná

Laugaritio. Rimanov odtiaľ vyhnali germánske kmene, ale ani tie nevydržali dlho a posunuli sa na západ, zanechajúc rozľahlé prázdne priestory pre nových osadníkov.

Naši predkovia ukrytí v lesoch a močiaroch severu a severovýchodu spočiatku odolávali horúčke sťahovania. Vyzeralo to tak, že zostanú na svojich odvekých miestach v Povolí, v Pobaltí, v okolí Pripiatskych močiarov i na Ukrajine a že im ani nenapadne pobrať sa za veľké vrchy Karpát do strednej či juhovýchodnej Európy. Na kmeňových zhromaždeniach rady starších sa však rozhodli, že okúsia šťastie pri hľadaní novej vlasti, novej domoviny. A tak niekedy na prelome 5.-6. storočia, bez toho, žeby to niekto bližšie sledoval či vnímal, pohli sa masy Slovanov z pravlasti. Bolo to práve v čase, keď sa byzantské vojská pohybovali na strednom a dolnom Dunaji a keď sa tu ponevierať aj náš takmer jediný informátor z tej doby Prokopios.

A potvrdil, že už pred rokom 512 naši predkovia sídlili na území dnešného Slovenska, že obhospodarovali našu zem. Začiatkom 6. storočia tu teda žili, bojovali a nadväzovali priateľstvá s germánskymi kmeňmi Longobardov, Herulov či Gepidov.

Udalosti v Karpatskej kotline prebiehali podľa všetkého rýchlo a dramaticky:

Najprv sa sem prihnali Longobardi. Tých poznal veru každý už zďaleka podľa výzoru. Nosili dlhé fúzy a bradu, za čo si vyslúžili pomenovanie Dlhobradáci = Longobardi. Zato hlavu mali celkom holú a len na temene si nechávali chumáč vlasov. Ich hlavný majetok predstavovali veľké stáda svíň, a preto Najvyšší pastier svíň bol u nich významnou osobnosťou. Keď sa usadili po oboch brehoch Dunaja až po predhoria Álp, veľmi skoro sa dostali do konfliktu s iným germánskym kmeňom, ktorý žil v povodí Ipľa – s Herulmi. Vojnu Herulovia prehrali a ich rozbitý kmeň sa rozdelil na dve časti: jedna odišla do Ilýrie, druhá – ako spoľahlivo informuje Prokopios – sa rozhodla odísť naprieč „cez všetky kmene Slovienov“. Tiahla teda cez Slovensko, Moravu a azda i Čechy, prešla Nemeckom a skončila až na ostrovoch v dnešnom Dánsku. Longobardi onedlho vyvolali ďalšiu zrážku, tentoraz s Gepidmi, žijúcimi na pomezí dnešného Maďarska a Rumunska. Vtedy jeden zo synov

longobardského kráľa Hildiges „ušiel k Slovienom“, kde sa mu podarilo zorganizovať veľký bojový oddiel, s ktorým chcel zasiahnuť do vojny. Po nezhodách a akýchsi komplikáciách Hildiges so slovanským vojskom „počtom nie menej ako 6 000 mužov“ odišiel bojovať proti Gótom až do Itálie, do okolia dnešných Benátok. Po úspešnej vojne „prekročiac rieku Dunaj, vrátil sa opäť do oblasti Slovienov“.

Naši predkovia sa teda v prvej písanej histórii objavujú nielen ako pokojní pastieri a roľníci, ale aj ako udatní bojovníci, ktorí rúcajú múry rímskych pevností až v samej Itálii, hoci zatiaľ iba v službách susedov. O ich udatnosti, keď sa polonahí a s primitívnou výzbrojou statočne stavajú na odpor každému, kto by im bránil osídľovať nové územia, vedel aj sám vojvoda Belizar. Prokopios o tom rozpráva celkom chutnú historku.

Keď vraj Belizar viedol dlhú a neúspešnú vojnu proti Gótom, nevedel si nijako vysvetliť, prečo sa nepriatelia tak húževnato bránia a čo vlastne majú za lubom. Chcel stoj čo stoj chytiť živého zajatca – „jazyka“, ktorého by trochu pritlačili, aby im všetko prezradil. A keď si Belizar lámal hlavu, ako „jazyka“ dostať, ktosi mu poradil, že v jednom oddiele slúžia Slovania

*Poklad
byzantského
kovotepca,
druhá
polovica
7. storočia*

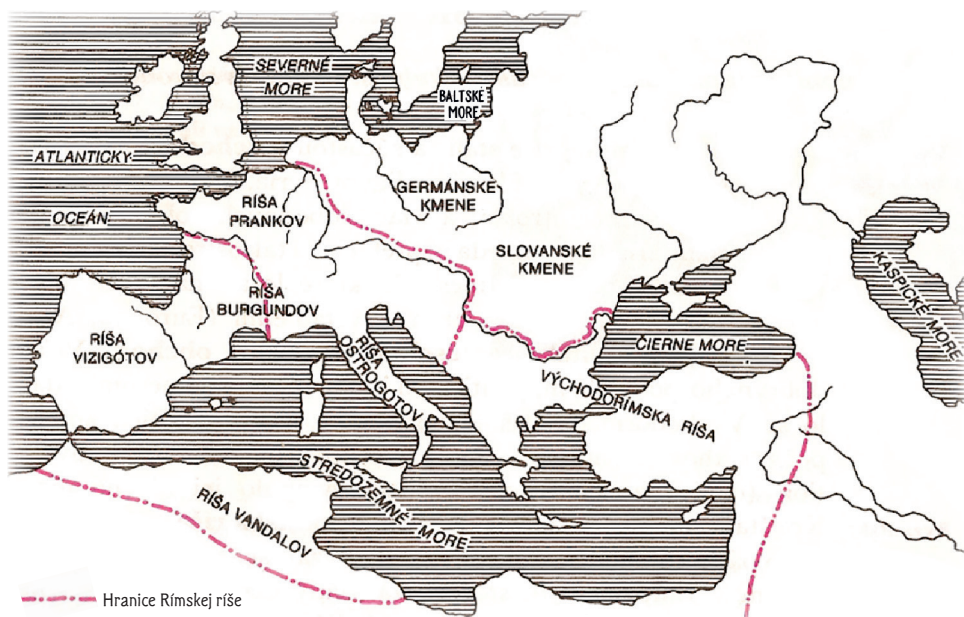
a tí sú na túto prácu veľmi šikovní. V tábore sa roznieslo, čo Belizar zamýšľa a onedlho sa prihlásil slovanský dobrovoľník. „Tento Slovien sa zavčas rána prikradol blízko k hradbám, skryl sa v chrastí, skrčiac sa do kľbka, a prikryl sa trávou. Ráno ta prišiel Gót nazbierať čerstvú trávku, pričom sa často obzeral na nepriateľský tábor, aby sa odtiaľ k nemu niekto nepriblížil. Od chrastia neočakával ani najmenšie nebezpečenstvo. Slovien, vrhnúc sa naňho zozadu, chytil ho nič netušiaceho, silno ho stisol oboma rukami okolo tela, odvliekol do tábora a odovzdal veliteľovi,“ uvádza dejepisec a dodáva, že Slovieni sa aj tu preslávili ako bojovníci „navyknutí skrývať sa i za malý kameň alebo za najbližší krík a loviť nepriateľov“.

V jednej ruke zbraň, v druhej motyka – tak vstupovali naši predkovia do krajiny, ktorú my dnes nazývame Slovenskom.

Jedni išli s rodinami, dobytkom i so zásobami jedla cez karpatské priesmyky, aby osídlili úrodné nížiny aj doliny a začali nový život. Druhá časť obišla vrchy a prenikla na naše

Štáty v Európe po zániku Západorímskej ríše

územie povodím širokého Dunaja, ktorý ju bezpečne viedol a nenechal zablúdiť. Slovania osídľovali nové kraje bez veľkého krikú, bez nadmerného rinčania zbraní, nenápadne. Tak usudzujeme, keďže doboví informátori o tom vedia viac ako málo. Ba ani Prokopios, ktorý je najvýznamnejším historikom 6. storočia, nám veľa nepovie. Pravda, sme vďační aj za to málo. Za to, že vieme,

ako sa Slovania, len čo dosiahli stredný a dolný Dunaj, priam vrútili na Balkánsky polostrov a jeden z ich prúdov obsadil časť územia kedysi slávneho Grécka. (Archeológovia naozaj našli zvyšky po Slovanoch pod gréckym vrchom Olympom.) Potom sa Slovania obrátili do Istrie a do Dalmácie a veľká časť, ktorá prekročila rieku Labe, zaľudnila až dnešné nemecké kraje. Keď v 9. storočí neznámy autor písal o tom, ako Slovania obsadili Európu, celkom vecne pripomenul, že „sa nezrodili, ale boli rozosiati“. Tým chcel ukázať na početnosť nového národa, ktorý vošiel do nových európskych dejín; národa, ktorý uzavrel éru veľkého sťahovania národov.

Prilba
z Dolných
Semeroviec,
okolo roku 500